

מאות רבות של עולים וחלוצים קיבלו שם את הכשרתם לפני עלותם ארצה, ורבים מהם תפסו עמדות חשובות בהנהגת המדינה ובתנועות הפועלים

בנחר לרבה של הקהילה האשכנזית. הוא ייסד בקושטא תלמוד תורה וישיבה, ובית הכנסת במקום נקרא על שמו.

בימי מלחמת העולם השנייה רבו העניים בקושטא. רבי שמואל נחלץ לעזרתם והקים אגודה ששמה 'לחם ובשר', ובעזרתה הציל מאות אנשים מרעב. הוא עצמו ניזון רק מלחם עבש. בבוא בשורות הכליה של גולת אירופה נשבר ליבו. הוא חדל לאכול לחם והסתפק בירקות כדי להרגיש מקצת צערם וייסוריהם של אחיו.

אחרית ימיו

כאשר תשו כוחותיו הזדרז רבי שמואל להגשים את חלומו ולעלות בעצמו לארץ ישראל. משאלתו הייתה לראות את ירושלים לפני מותו ולהיטמן באדמת הקודש, אולם ביום שקיבל את רישיון הכניסה, כשהמזוודות כבר ארוזות, נפל למשכב, ולא קם ממנו עוד. כזקנו רבי פנחס מקוריץ, אף הוא לא זכה להיכנס לארץ. הוא נפטר בכ"ה באדר תש"ג, ואלפי יהודי קושטא ליוו את מיטתו למנוחתו האחרונה בבית הקברות שבאחד מפרברי העיר.

תורתו האבודה

תרומה גדולה ליישוב הארץ הותיר אחריו רבי שמואל שפירא. שאלתי את עצמי: האם הותיר אחריו גם תורה שבכתב או תורה בעל פה? מעט מאוד מידע יש עלי, לעומת גודל ורוב מעשיו הכבירים. ובכן, החלטתי לחפש חומר על מסילה חדשה, והגעתי לתומי לאתר של בית המכירות קדם, שלפני כעשרים שנה הציע למכירה חיבור בכתב יד הנקרא 'עמודי שש'.

בכתב היד קרוב לשלוש מאות עמודים, והוא כולל קיצור תמציתי של תשובות בדיני אבן העזר מספרי השו"ת 'נודע ביהודה', 'תורת חסד', 'חתם סופר', 'מ"ם חיים', 'שואל ומשיב' וקיצור דינים הנוגעים לאבן העזר מספרי השו"ת חמד'. בסוף כתב היד יש חיבור מלוקט מהראשונים והאחרונים בדיני קידושין על תנאי.

"לא ידוע לנו מי הוא המחבר", ציינו עורכי קטלוג המכירה, והוסיפו: "בעמוד 259 מופיע כיתוב: "סליק בעזה" ש חלק אה"ע יום א' י"ג לחדש תשרי תרפ"ד, מסלה חדשה". הם העלו השערה: "אולי הכוונה לחווה החקלאית 'מסילה חדשה' שהוקמה ליד העיר קושטא-איסטנבול".

עוד לפני שקראתי את התיאור, כבר כשראיתי את שם החיבור, נפל לי האסימון. עמודי שש? הלא אלו ראשי תיבות: ש'מואל ש'פירא. ובכלל, מי עוד יכול לכתוב חיבור למדני-הלכתי שכזה במושבת החלוצים הצעירים? ולמי בכלל היה צורך לכתוב חיבור כזה מלבד לרב ופוסק שהתגורר שם מחצית חייו?

איך התגלגל החיבור מקושטא לירושלים? מצאתי מכתב ישן ובו זיכרונות שהותירה בתו, וכך היא מספרת: "אבי תמיד היה עסוק וטרוד במושבה ובעיר קושטא בכל מיני פעולות ציבוריות וציוניות, ובכל זאת קבע תמיד עתים לתורה, וכתב וחיבר הרבה מאמרים, שכינה אותם בשם 'חיבורים'. כתבי יד אלה נשארו בקושטא בבית הכנסת שלו.

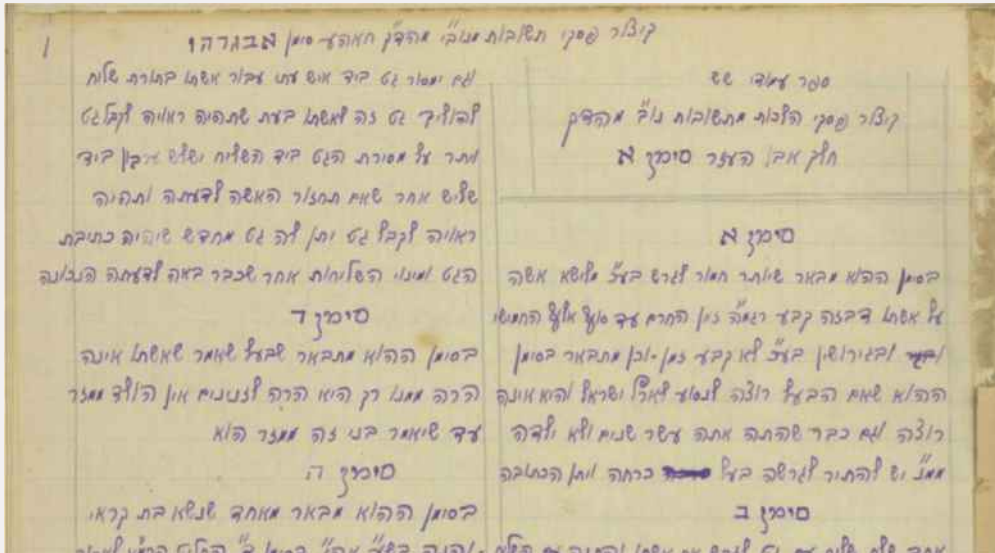
"שלוש עשרה שנה אחרי פטירתו, הצלחנו להעביר חלק מחיבורים לארץ. הם נמסרו בזמנו למכון בן צבי בירושלים, ואחר כך הועברו לספריה התורנית המרכזית בהיכל שלמה בירושלים, והואיל וזאת היא ספרות רבנית, אולי יש לקוות שהכתבים הללו יראו אור וזאת תהיה לו מצבת זכרון בארץ שלמענה הקריב את עצמו ולא זכה לדרוך על אדמתה הקדושה".

מה עלה בגורלם של כתבי היד בעשרות השנים שחלפו מאז נכתבו דברים אלו? איני יודע. אני מקווה שהגיעו לידיים הנכונות ושיצאו לאור במהרה.

הרב של החלוצים

סיפורו המופלא של הרב שעזב את קהילתו כדי להקים מושבה יהודית, בית גידול לחלוצים. מדוע הקים הרב שמואל שפירא מושבה בטורקיה, ומה עלה בגורל כתביו?

משה נחמני

באדיבות בית המכירות 'קדם'

הוא היה אומר: "הבא זקן לארץ ישראל - אינו מועיל לה, שכבר נידלדלו כוחותיו ומיתתו קרובה. אך הבא צעיר לארץ ישראל, כוחו עימו לבנות הריסותיה ולהפרות שממתה"

ושפת הלימודים בו הייתה עברית. נוסדה גם ספרייה שבה ספרים עבריים בלבד. כך פעלה המושבה הציונית כדוגמת אחת המושבות העבריות בפלשתינה. בני המושבה התפרנסו מחקלאות, ועם הזמן ביססו משק כללי של תוצרת דברי חלב, גידול עופות והחזקת לולים. התוצרת נמכרה בעיר קושטא וכן לסוחרים שבאו למושבה.

שמונה שנים, ובהן שנות מלחמת העולם הראשונה, פעלה המושבה. בבית הספר שלה לימדו רק בעברית, וברחובות המושבה דיברו עברית ויידיש. הייתה במושבה ועדה מיוחדת שתפקידה לקבל פני עולים שהפליגו באוניות מרוסיה בדרכם לארץ ישראל. חברי הוועדה היו מגישים להם אוכל, עזרה והדרכה. מאות רבות של עולים וחלוצים קיבלו שם את הכשרתם לפני עלותם ארצה, ורבים מהם תפסו עמדות חשובות בהנהגת המדינה ובתנועות הפועלים.

בשנת 1919 חתם יוסף טרומפלדור בשם ארגון החלוץ, שבראשו עמד, על חוזה עם הנהלת משקיק"א על קבלת חמישים חלוצים במושבה לשם הכשרה חקלאית. טרומפלדור ייסד שם שני בתי מלאכה, האחד לקופסאות והאחר לנעליים, והוא עצמו התגורר במקום זמן מה בקיץ האחרון לחייו. מסילה חדשה הייתה לשער רשמי לארץ ישראל, ודרכו עלו החלוצים בני העלייה השלישית.

לחוות ההכשרה היו באות פלוגות חלוצים בזו אחר זו. החלוצים היו עובדים בה זמן מה, מתלמדים ומתרגלים לחיי חקלאות, ועולים מוכנים לארץ ישראל. כך זכתה מסילה חדשה לארח ציונים עולים, לשרתם ולסעדם וללוותם בדרכם. חלומו של המייסד רבי שמואל שפירא התגשם בשלמותו.

אהבתו לכל חי

כינויו של רבי שמואל בפי איכרי מסילה חדשה היה "אבי המושבה", ושמו התפרסם בקרב מכיריו כ"רב החלוצים". הוא הקדיש להם את מיטב שנותיו ומרצו. על גודל אהבתו לבני המושבה נוכל ללמוד מכך שלמרות היותו צמחוני, כפה עצמו לשחוט בעצם ידיו עופות ובהמות, שכן תושבי מסילה חדשה לא היה בידם להזמין להם שו"ב. כשנשאל כיצד הוא יכול לעשות דבר שהוא למורת רוחו, השיב: אם לא אשחט אני, ישחטו בני המושבה עצמם, ומשאנים בקיאים בהלכות שחיטה, יבואו לידי עבירה ויאכלו טרפה.

במהלך שנות השלושים עלו חלוצי המושבה ארצה, ומסילה חדשה התרוקנה. האחרון שעזב את המושבה היה כמובן הרב שפירא, ובכאב לב נפרד מהמושבה שהייתה משאת נפשו. הוא התיישב בקושטא, ושם

בנו, והוא ישב על כיסאו. בינתיים הסתפקה בשוחט, שהורה ופסק לבני הקהילה. מייד לאחר שקיבל הבן רבי שמואל תעודת סמיכה, שב לעירו לידיונקה, מלא תורה ואהבה לכל אדם מישראל. רבי שמואל היה בעל מרץ רב, איש חזון ומעש. הוא הקים בית ספר מתוקן, חברת 'לינת צדק', בנק, תלמוד תורה וישיבה, שבה למד גם אחיינו שמואל שפירא, לימים פעיל ציוני חשוב ובעל להט חסידי, חברם של א"ד גורדון, טרומפלדור, ז'בוטינסקי, מיכל הלפרין, ברל כצנלסון ועוד.

בשבתות היה דורש הרב שפירא בבית הכנסת, והלהיב את השומעים לאהבת תורה, ליראת שמיים ולציונות. במשפחת שפירא הוא נחשב לחרגי בנטייתו לציונות בנוסח הרצל. הוא היה אומר: "הבא זקן לארץ ישראל - אינו מועיל לה, שכבר נידלדלו כוחותיו ומיתתו קרובה. אך הבא צעיר לארץ ישראל, כוחו עימו לבנות הריסותיה ולהפרות שממתה".

נאה דרש ונאה קיים. אחרי פרעות קיישיב נסע רבי שמואל מיישוב ליישוב ברוסיה ואסף תרומות לשם העברת יתומי הפרעות לארץ ישראל, למען יגדלו ויאהזו בה ויתרמו מכוחם ליישוב הארץ ולתקומת האומה. גם את ילדיו, מרדכי ויוחנן, שלח לפניו לתל אביב, בעודה בראשית בנינה, למרות הסיכונים הרחניים שהיו טמונים בכך.

מסילה חדשה

במלאת לו ארבעים שנה עלה על ליבו לשרת את החזון הציוני בדרך חדשה: לרכוש אדמה ליד קושטא שבטורקיה ולייסד בה מושבה שמתפקידה יהיה לעזור ליהודים בעלייתם לארץ ישראל. ממשלת טורקיה, ששלטה אז בארץ, הציבה אבני נגף בפני העולים ארצה, ואין ספק שאיכרים יהודים שישבו ליד קושטא, שדרכה עוברות הספינות, יוכלו לסקל הרבה מהן. המושבה החדשה נועדה אפוא לעזור לאפשר את העלייה ארצה. אמר ועשה: נסע מעיר לעיר, דרש בבתי הכנסיות והסביר את חשיבות העניין עד שהגיע בגודל מרצו והתלהבותו הרבה משפחות ברוסיה לעקור ממקומן ולהשתקע בטורקיה, הרחוקה גאוגרפית ומנטלית.

המושבה הייתה חבויה במעבי יערות אלון עצומים, והדרך אליה הייתה מרשימה מאוד. את המושבה מימנה חברת יק"א, שהקים הברון הירש

בשנת 1911 קנו שליחי המשפחות, ובהם רבי שמואל, שטח אדמה גדול במרחק עשרים קילומטר מקושטא. על האדמה ייסדו את המושבה, ורבי שמואל העניק לה את השם 'מסילה חדשה', המבטא את ייעודה: מסילה לעולים, דרך לעבור גאולים. המושבה הייתה חבויה במעבי יערות אלון עצומים, והדרך אליה הייתה מרשימה מאוד. את המושבה מימנה חברת יק"א, שהקים הברון הירש.

בלב כבד עזב רבי שמואל את עיירתו לידיונקה. בינתיים התלקטו ובאו כמאה משפחות והתיישבו במסילה חדשה, שהרב שפירא היה למעשה רבה ומנהלה. כמעט כל המשפחות עסקו בחקלאות. נפתח בית ספר,

השבוע אספר על מושבה חשובה שתרמה רבות להתיישבות בארץ ונשכחה ברבות השנים. הקים אותה רב חסידי, וחלוצים צעירים בני העלייה השלישית התגוררו בה ופעלו בה. מושבה ציונית זו לא הוקמה בארץ אלא בגולה, בטורקיה, תחת השלטון העות'מאני.

השושלת

סיפורנו מתחיל ברבי פנחס מקוריץ (תפ"רתקנ"א), מגדולי האדמו"רים החסידיים, תלמיד חבר של הבעל שם טוב, מייסד תנועת החסידות. רבי פנחס ישב בעיר קוריץ, ואחר כך בעיר אוסטרעהא. בשנת תקנ"א עזב את אוסטרעהא על מנת ללכת לארץ ישראל, אולם בדרכו התעכב בעיר שיפיטובה, ובה חלה. הוא נפטר שם ב' באולול באותה שנה, והניח אחריו תורות נשגבות הכתובות בספר 'מדרש פנחס'.

בנו, רבי משה שפירא, נולד בשנת תקכ"ב. לאחר פטירת אביו בשנת תקנ"א עבר להתגורר בסלאוויטא. רב העיר, רבי יעקב שמשון משיפיטובה, העביר לו את משרתו. מכיוון שמיאן ליהנות מכתרה של תורה, פתח רבי משה בשנת תקנ"ב בית דפוס לפרנסתו. ש"ס סלאוויטא ושאר הספרים שנדפסו בבית הדפוס הזה נודעו בטהרתם ובקדושתם המיוחדת, שכן רבי משה ובניו טבלו ונטהרו לפני שעסקו במלאכת הדפוס, ואף את אותיות הדפוס, שיעקב רבי משה בידי הקדושות, טבלו. ספרים שנדפסו בדפוס המשפחתי של שפירא בסלאוויטא הם המבוקשים ביותר בקרב אספני יודאיקה, ומחירים מאמיר לעיתים לעשרות אלפי דולרים.

שני בניו הגדולים של רבי משה, רבי שמואל אברהם אבא ורבי פינחס, ישבו במאסר בעקבות הלשונת שקר לשלטונות על הריגת עובד בית הדפוס. בקיץ תקצ"ט (1839) נפסק כי כל אחד מהם יולקה אלף וחמש מאות מלקות ויגורש לסיביר לשארית חייו. לאחר המלקות היה מצבם הגופני של האחים שפירא רעוע, ובמשך שבע עשרה שנים הם עברו מבית חולים אחד למשנהו ומבית כלא לבית כלא עד כי בשנת תרט"ז (1856), עקב הכתרתו לצאר, העניק להם אלכסנדר השני חנינה.

לאחר שהשתחרר ממאסרו, בשנת תרט"ז, החל רבי שמואל שפירא לכהן באדמו"רות. בפי העם הוא נקרא "דער געשמייסענער" ("הלוקה"), שכן סיפור המלקות הקשה נצרב עמוק בתודעה המשפחתית. לימים, בשנת 1929, קם אחד מצאצאיו, צעיר תל אביבי ששמו מרדכי שפירא, סטודנט שלמד חקלאות בבלגיה, ונקם בגוי אנטישמי שהרבה להרע ליהודים. מרדכי הסגיר עצמו למשטרה, ומשפטו זכה לסיקור ציבורי נרחב בארץ ובעולם, ולאות מחאה עזבו הסטודנטים היהודים את המכללה. גם העיתונות בארץ הצדיקה את מעשיו של מרדכי הנוקם.

הכנסת אורחים

קהילת לינדוינקה שבמחוז פודוליה פנתה אל האדמו"ר מטולנא וביקשה ממנו למצוא לה מורה רב. האדמו"ר המליץ להם להזמין את רבי מרדכי שפירא, ינו של רבי פנחס מקוריץ, והקהילה אכן בחרה בו למורה ורבה. רבי מרדכי היה נדיב לב ואוהב הבריות, וביתו היה כאכסניה לכל עוברי אורח. יום שחסרו אורחים מביתו היה עומד שעה ארוכה בפתח, צופה לכל עבר ומיחל לבואם, ומעודו לא ישב על יד השולחן אם לא יכול לברך בזימון. כשהתאלמנה אשתו הצדקת, פיגה, המשיכה במנהג זה עם היותה צריכה לפרנס חמישה ילדים.

אין תמה אפוא כי ילדיה היו אוהבי אדם, והגדיל מהם הילד השני, שמואל, גאוותה ונחמתה, הקרוי על שם זקנו, האדמו"ר "הלוקה", רבי שמואל שפירא סלאוויטא. היא ראתה בו בבואת אביו וציפתה כי יירש את כתר הרבנות, שלא ירד מראש בני המשפחה זה כעשרה דורות. שמואל הצעיר נשלח ללמוד בישיבה בעיר אומן שבאוקראינה, והוא שקד על לימודיו והפליא את מורויו בשכלו ובמידותיו.

התעוררות לעליית צעירים

במות עליה רבי מרדכי שפירא החליטה קהילת לידוינקה שלא למנות רב אחר תחתיו אלא לחכות שיגדל